

DOĞU AKDENİZ ORTADOĞU'NUN NERESİNDE?

“

Afrika ile Avrasya'nın tam ortasında yer alan Akdeniz, bir anlamda dünyanın merkezindeki büyük ve kritik bölgedir. Akdeniz sayesinde Roma İmparatorluğu büyük coğrafyalara ulaşmıştır. Aynı şekilde Osmanlı için Akdeniz hakimiyeti; güvenlik, ticaret ve kültürel etkileşim açısından çok önemli olmuştur.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Osmanlı İmparatorluğu; Anadolu, Balkanlar, Kafkaslar ve Arap dünyasını uzun süre yöneten bir devlet olmuştur. Osmanlı Devleti, 1492'de Endülüs Emevi Devleti'nin düşüşünden sonra Batı'nın sömürge tehdidi altına giren Kuzey Afrika ve Akdeniz'e çok geçmeden hakim olmuştur. Daha önceden içerideki birliğini sağlayarak Timur İmpa-

ratorluğu'na yenilmemiş olsaydı, Osmanlı Devleti belki Endülüs'ün düşüşüne mani olabilirdi. Sonrasında bu birliği sağlayan ve Akdeniz'de güçlü bir hakimiyet kuran Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'yı Batı sömürsünden kurtarmıştır. Örneğin, 1578 yılında zamanın süper gücü olarak görülen Portekiz İmparatorluğu'nu yenerek Fas'ı işgalden kurtarmış ve buradaki Portekiz hakimiyetini sonlandırmıştır. Günümüzde tarihsel olayları çarpıtmayan Arap tarihçileri de Osmanlı'nın bölgeyi uzun süre sömürgecilere karşı koruduğunu ve istikrar içinde bu bölgedeki halklara ciddi özerklik verdiğini belirtmektedir.

Sonraki yüzyıllarda giderek gücünü kaybeden Osmanlı Devleti, Batı'da “hasta adam” olarak görülmüş ve “topraklarının nasıl paylaşılacağı” sorusu ise “Şark Meselesi/Doğu Sorunu” olarak tanımlanmıştır. Osmanlı zayıfladıkça Kafkaslar ve Balkanlar'da ilerleyen Rusya'nın yanı sıra İngiltere ve Fransa da Arap halklarının topraklarını işgal etmeyi planlamıştır. 1830'da Cezayir; 1880'lerde ise Mısır ve Tunus, Batılı devletlerin sömürsü

altına girmiştir. Osmanlı, Doğu Akdeniz'deki Arap topraklarını (Libya, Filistin, Lübnan ve Suriye) ise 20. yüzyılın başlarında kaybetmiştir. Batı işgali altındaki bölge toprakları parçalanarak petrol gibi doğal kaynaklar sömürülmüştür. Bölgedeki kontrolünü devam ettirmek isteyen Batılı devletler, 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu ile bölgenin merkezinde İsrail'in kurulmasını onaylarken Osmanlı Devleti, o dönemde Misak-ı Milli Deklarasyonu ile Arap halklarının özgürlüğünü savunmuştur.

Dikkatli okunduğunda Misak-ı Milli, Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu halklarının bağımsızlığını, bölge topraklarını geri almaktan daha öncelikli gördüğüne işaret etmektedir. Osmanlı yıkılınca Batı nezdinde Şark Meselesi çözüme ulaşmış ve bölgenin adı bizzat sömürgeci güçler tarafından Ortadoğu olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla bugünkü Ortadoğu, geçmişteki Osmanlı coğrafyasının önemli bir bölümünü kaplamaktadır. 1916'da gizlice yapılan Sykes-Picot Anlaşması ile Fransızlar ve İngilizler bölgeyi keyiflerine göre paylaşırken, bölge halklarının taleplerini hiç dikkate almamışlardır. Hatta İngilizler, bütün Arap Yarımadası'nı Şerif Hüseyin'e vaat ettikleri halde, Suriye ve Lübnan'ın Fransa tara-

fından işgaline sessiz kalmışlardır. Bugün onların bölge tasarımı büyük ölçüde devam etmektedir. Sadece söz konusu bölge değil; Doğu Akdeniz (Levante ve Mısır) bölgesi de Batı'nın Ortadoğu stratejilerinde önemli bir yer tutmuştur.

Doğu Akdeniz'in Artan Ekonomik ve Stratejik Önemi

Afrika ile Avrasya'nın tam ortasında yer alan Akdeniz, bir anlamda dünyanın merkezindeki büyük ve kritik bölgedir. Akdeniz sayesinde Roma İmparatorluğu büyük coğrafyalara ulaşmıştır. Aynı şekilde Osmanlı için Akdeniz hakimiyeti; güvenlik, ticaret ve kültürel etkileşim açısından çok önemli olmuştur. 19. yüzyıl sonlarında Süveyş Kanalı'nın inşasıyla bölge ile Uzak Doğu arasında bir bağ kurulmuş ve bu durum bölgeyi daha da önemli hale dönüştürmüştür. Afrika ile Asya'nın ve Akdeniz ile Kızıldeniz'in buluşma noktasında kurulan İsrail, bölgede Batı sömürgesinin devamı ve bölgenin parçalanmışlığın sürdürülmesinin garantörü olarak bölgede varlığını sürdürmektedir. Doğu Akdeniz bugün; Avrupa'nın, Ortadoğu'nun ve Afrika'nın güvenliği için önemli olduğu gibi son dönemde burada keşfedilen doğal gaz kaynakları ve Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi bölgeyi yeni bir güç mücadelesine dönüştürmüştür.

Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve İsrail, Mısır'ın da desteği ile Doğu Akdeniz'deki gaz ve diğer stratejik imkanları kendi çıkarlarına göre kullanmak için Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye karşı bir oldu-bitti oluşturmaya

çalışmaktadır. Yunanistan ve GKRY, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) bölgedeki haklarını yok saymaktadır. Diğer yandan İsrail; Filistin halkının, Lübnan ve hatta Suriye'nin Akdeniz'deki çıkarlarını göz ardı etmektedir. İsrail'in ve Batı'nın politikalarına uygun hareket eden Mısır'da Abdulfettah el-Sisi liderliğindeki darbe yönetimi ise Akdeniz'de İsrail ve Yunanistan'a tavizler vererek bölgedeki Arap halklarının çıkarlarının ihlal edilmesine göz yummaktadır.

Esas olarak dekolonizasyon anlamı taşıyan Arap Baharı; halkların demokrasi, özgürlük, refah ve onurlu yaşam taleplerini gerçekleştirme fırsatı sunmaktaydı. Ancak, Mısır başta olmak üzere bu talepler; çeşitli darbe süreçleri, iç savaş gelişmeleri ve terör gruplarının etkileri ile akamate uğratılmıştır.

Doğu Akdeniz'deki Ülkelerin Yaklaşımları ve Libya Krizi

Esas olarak dekolonizasyon anlamı taşıyan Arap Baharı; halkların demokrasi, özgürlük, refah ve onurlu yaşam taleplerini gerçekleştirme fırsatı sunmaktaydı. Ancak, Mısır başta olmak üzere bu talepler; çeşitli darbe süreçleri, iç savaş gelişmeleri ve terör gruplarının etkileri ile akamate uğratılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında bölge dina-

mikleri daha da karmaşıklaşmıştır. Arap halklarının –Misak-ı Milli’de öngörüldüğü şekilde– yaklaşık 100 yıldır bekledikleri kendi kaderlerini tayin hakkı ve daha demokratik bir sistemde var olabilme arzusu bir kere daha ellerinden alınmıştır.

Arap Baharı’nın ardından dokuz yıl geçmesine rağmen bölgenin kronik sorunları çözülemediği için 2019 yılında benzer bir gösteri ve değişim dalgası ortaya çıkmıştır. Söz konusu gösteri dalgasından Sudan, Cezayir, Irak, Lübnan ve hatta İran ciddi şekilde etkilenmektedir. Bu toplumsal hareketlerin sonucu Akdeniz denklemini de etkileyecektir. Bugün Doğu Akdeniz’de yaşanan mücadele, aslında Ortadoğu’da sömürgeye razı olanlar ile bağımsızlık kazanarak kendi halklarının haklarını korumaya çalışanlar arasındaki mücadeleye tekabül etmektedir. Darbe ile başa gelen yönetimler Batı’ya daha fazla taviz vermekte ve kendi halklarının hakkını savun(a)mamaktadır.

Bilindiği gibi Libya darbeler, terör ve iç savaşlarla uzun yıllardır oldukça yıpranmıştır. Ülkenin başkenti Trablus’ta bulunan demokratik hükümet ile darbecilerin kontrol ettiği doğu bölgeleri arasında fiilen bölünme söz konusudur. Önemli petrol ve gaz kaynaklarına sahip olan Libya’da pek çok aktör etkili olmayı amaçlamaktadır. Bunların başında darbe yönetimi altında daha fazla zayıflayan Mısır gelmektedir. Mısır, Doğu Akdeniz’de kendi haklarını koruyamazken Libya’nın petrol ve gazında rol sahibi olmak istemektedir. Ekonomisi giderek kötüleşen Mısır’daki darbe yönetimi, önceleri Libya’yı işgal etmeyi dahi düşünmüştür.

Ancak, Libya’ya ait petrol ve doğal gazının kontrolü Mısır’ı kontrolsüz şekilde güçlendireceği için Batı bu riski/işgali onaylamamıştır. Alternatif olarak Mısır yönetimi, Libya’daki savaş baronu ve darbeci General Halife Hafter’i desteklemeye yönelmiştir.

Eski sömürgecisi olarak İtalya’nın da Libya’da belirli çıkarları söz konusudur. Özellikle Afrika’dan gelen kaçak göç sorunu, ülkenin istikrarı, enerji ihtiyacı, terör-güvenlik ve ekonomik ilişkiler açısından İtalya, Libya ile yakından ilgilenmektedir. Aynı şekilde Fransa’nın Libya üzerinde nüfuz sahibi olma isteği geçmişte Fizan tarafında etkili olmasıyla da bağlantılıdır. Cezayir’deki gösteriler yüzünden buradaki nüfuzu riske giren Fransa, Akdeniz’deki çıkarlarını koruma amacıyla Hafter’e destek vermiş ve Hafter destekli Trablus saldırılarına önyak olmuştur. Ancak, İtalya hem Trablus Hükümeti hem de Hafter darbecileriyle ilişkisi açısından Fransa’ya kıyasla daha tarafsız bir siyaset gütmeye çalışmaktadır.

Türkiye’nin kasım ayında Libya ile yaptığı deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin anlaşma, darbelerle ve iç savaşlarla zayıflatılan Libya’nın haklarını korumak için önemli bir adım olmuştur. Bu durum, Nisan 2019’dan beri Trablus hükümetine karşı saldırılarda başarısız olan Hafter’in destekçilerini kızdırmış; başkentteki meşru hükümeti düşürmek için yeni saldırılar düzenlemesine yol açmıştır. Ancak, Trablus halkının ve askerlerinin kendilerine güveni ve savaşma kapasiteleri eskisinden daha yüksek gözükmemektedir. Hava üs-

tünlüğü sağlamadan başkent Trablus’u ele geçirmesi kolay olmayan Hafter güçleri, Rusya’dan yardım istemiş ve bu durum diğer önemli küresel aktör ABD’yi rahatsız etmiştir. Dolayısıyla güçlü bir küresel aktör desteği olmadan Hafter’in Trablus’u ele geçirmesi zor gözükmemektedir.

Türkiye ile Libya hükümeti arasında imzalanan anlaşmadan rahatsız olan Mısır, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne (BMGK) başvurarak bunun daha önce Libya’da taraflar arasında imzalanan 2015 tarihli Suheyat Anlaşması’na aykırı olduğunu iddia etmiştir. Halbuki Libya gibi Mısır da Akdeniz’de deniz sınırı bulunan Türkiye ile anlaşma yoluna gitmiş olsaydı, çok daha fazla deniz alanına ve dolayısıyla doğal kaynaklara sahip olacaktı. Ancak, darbe ile zayıflayan ve dış desteğe muhtaç olan Sisi yönetiminin bağımsız olarak politika geliştirebildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

Doğu Akdeniz’in önemli kavşağında yer alan İsrail, Akdeniz ve Kızıldeniz’e uzanan coğrafi konumu ve arkasındaki Batı desteği ile Arap dünyasını ikiye bölmektedir. Arap dünyasındaki demokrasi karşıtı kampa destek veren İsrail, bölgedeki monarşik rejimlerin Arap Baharı karşıtı tutumuna sahip çıkmıştır. İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan’ı hem bölgede oluşabilecek muhtemel demokrasilere hem de İran’a karşı kışkırtarak kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Bu durum Donald Trump’ın ABD Başkanı olması ve Suudi Arabistan’da Veliht Prens Muhammed bin Selman’ın etkili olması ile daha net

Doğu Akdeniz'de Lübnan-İsrail anlaşmazlığı Türkiye'ye yarayabilir

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon aramalarında Türkiye ile diğer ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlıklar uluslararası kamuoyunun gündemini meşgul ederken, bölgede İsrail'in kuta sahanlığı ihlalleri, Lübnan ile yaşadığı gerginlik göz ardı ediliyor

Enerji tüketiminde doğal gazı ilk olarak 2009'da kullanmaya başlayan Lübnan, ihtiyacını Arap Doğal Gaz Boru Hattı'ndan ithal ettiği Mısır gazıyla karşılıyordu ancak Sina Yarımadası'ndaki boru hatlarına düzenlenen saldırılar ve Lübnan'ın ödemeleri geciktirmesi gibi sorunlarla bu hat, 2010'da devre dışı kaldı. Kesintiye sonra ülkenin enerji sektöründe doğal gazın payı giderek azaldı ve bugün sıfıra düştü

Lübnan-İsrail deniz sınırları arasında yaklaşık 860 kilometrekarelik ihtilafli bölge bulunuyor. İsrail, Lübnan hükümetinin Ocak 2017'de ihaleye çıkardığı 5 blokta (1,4,8,9,10) uçunun (8,9,10) İsrail kuta sahanlığı sınır bölgesinde yer aldığını öne sürüyor

Levant havzasındaki 1,4,8,9 ve 10'uncu bloklar için 52 şirket ihaleye dahil edildi. Fransız Total, İtalyan Eni ve Rus Novatek şirketlerinin 4. ve 9. blokta ruhsat başvuruları onaylandı. Öte yandan Beyrut yönetimi, bu yıl nisanda 1,2,5,8 ve 10'uncu bloklar için son teklif verme tarihini 31 Ocak 2020 olarak belirledi

■ TARTIŞMALI BÖLGELER
■ DOĞALGAZ ALANLARI
--- LÜBNAN'IN İDDİA ETTİĞİ SINIR HATTI
--- İSRAİL'İN İDDİA ETTİĞİ SINIR HATTI

02.08.2019

Anadolu Ajansı

bir biçimde karşımıza çıkmıştır. Bu kadar iddialı politikaları izleyecek askeri ve diplomatik imkanı bulunmayan BAE, bölgede İsrail ve Batı politikalarına paralel bir tutum sergilemektedir. Bu şekilde bir bölgesel atmosferde İsrail, Filistin meselesine yönelik istediği tutumu sergileme imkanı bulmuştur. Bu bağlamda İsrail; Gazze'de katı bir ambargo uygulama, illegal yerleşim yerlerini genişletme, başkenti Kudüs'e taşıma ve Golan Tepeleri'ni ilhak etme gibi konularda Arap yönetimlerinden ciddi bir direniş görmemiştir. ABD Başkanı Trump'ın tam desteğini alan İsrail, Yüzyılın Anlaşması ile (Deal of Century) hem Filistin meselesini kendi lehine çözmeyi hem de Arap

rejimleriyle normalleşmeyi hedeflemekteydi. Ancak, İsrail'in keyfi politikalarına uluslararası alandan ve Arap halklarından tepkilerin gelmesi, söz konusu planlarını hayata geçirmeyi şimdilik geciktirmiştir. Sadece sayılan meselelerde değil; İsrail, Akdeniz planlarında da Filistin halkının haklarını göz ardı etmektedir. Bu açıdan Filistin meselesine destek olmak ve bu sorunun adil bir şekilde çözülmesi, Doğu Akdeniz'deki oldu-bittileri engellemek için de oldukça önemlidir.

Doğu Akdeniz denkleminde çok gündeme gelmeyen iki ülke daha vardır: Suriye ve Lübnan. Hizbullah aracılığı ile İran nüfuzunun etkisi

bulunan Lübnan yönetimi oldukça zayıflamıştır. Ambargolar nedeniyle İran'ın daha önce Hizbullah'a gönderdiği mali yardımlar neredeyse kesilme noktasına yaklaşmıştır. Kötü yönetim ve istikrarsızlık dolayısıyla da ekonomik sorunlar arttığı için ülke, 17 Ekim'den itibaren protestolarla sarsılmaktadır. Bu ortamda Akdeniz'de İsrail tarafından kendi deniz sahalarına girildiğini düşünen Lübnan yönetiminden çok ciddi itiraz ortaya çıkmamaktadır. Zaten İsrail'i caydırma kapasitesinden yoksun olan Lübnan, bu eksikliği Türkiye ile birlikte hareket ederek giderme seçeneğini düşünebilir.

Doğu Akdeniz enerji denkleminin Suriye'de düğümlendiği söylenebilir. Klasik bir ifade ile Arap dünyasının güvenliği Suriye'de başlar. İsrail'in Batı'ya ulaştırmak istediği doğal gaz hattı, Suriye ve dolayısıyla Türkiye'den geçmek zorundadır. Mısır, Yunanistan ve GKRY ile birlikte yapacakları boru hattı projesinin fazlasıyla masraflı olduğu ve keşfedilen gaz miktarının bu miktarı karşılayamayacağı belirtilmektedir. Suriye ayrıca Körfez'den (Katar ve İran) gelebilecek gaz hattı için de kritik bir ülkedir. Rusya'nın Suriye'deki varlığı, Avrupa'ya ulaştırılması planlanan Rus gazına alternatif boru hattını engellemeye yönelik olarak da değerlendirilebilir. GKRY ve Yunanistan ile tarihsel olarak ilişkileri iyi olmasına rağmen Rusya, kendi tekeline kırma ihtimalini barındıran Akdeniz gazının Avrupa'ya ulaşmasını engellemeye çalışmakta veya en azından bu süreci geciktirmek istemektedir. ■